

Latvijas MAKRO ekonomikas apskats

Nr. 5 • Jūlijs 2009

Situācija Latvijas ekonomikā būtiski pasliktinājās kopš gada sākuma, ko parādīja gan brīvais kritiens ekonomikā, gan slikti ārējie signāli eksportētājiem un neskaidrība pasaules ekonomikā un finanšu tirgos, gan Latvijas valdības nespēja būtiski koriģēt budžeta izdevumus un panākt stabilu sadarbību ar starptautiskajiem aizdevējiem.

Straujo ekonomikas kritumu ir izsaucis jau ilgāku laiku izjūtamais dubultšoks, ekonomikai ciešot gan no iekšējiem, gan ārējiem faktoriem, kā arī valdot milzīgam apjukumam un neizpratnei par gaidāmo.

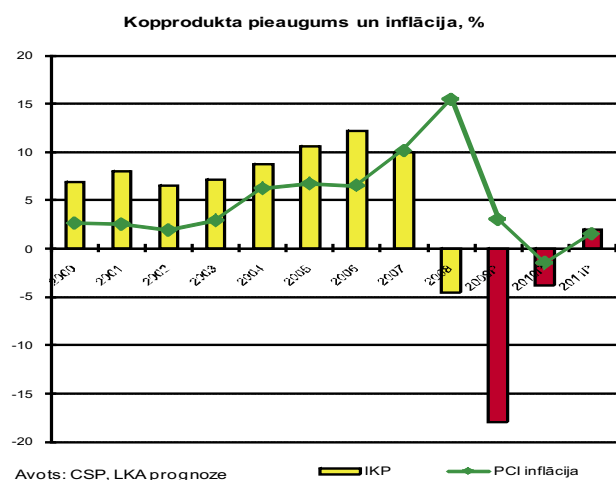
Pēdējie mēneši pagāja spekulāciju un baumu gaisotnē par Latvijas spēju sadarboties ar aizdevējiem iepriekš akceptētās programmas ietvaros, lata piesaistes kursu un strukturālo reformu gaitu valsts pārvaldē un tautsaimniecībā, viešot apjukumu un neticību izvēlētajam kursam gan pašmājās, gan ārzemēs. Valdībai, lai saņemtu kārtējo starptautiskā

aizdevuma daļu, nācās būtiski samazināt valsts kopbudžeta izdevumu apjomu, kas var būtiski ietekmēt aktivitāti ekonomikā, jo mazināsies nodarbinātība, saruks darba samaksa, kritīsies pirkspēja un pastiprināsies deflācija. Tomēr Latvija stingri saglabā apņemšanos virzīties pa iepriekš izvē-

lēto daudz efektīvāko, bet grūtāko valsts pārvaldes

un tautsaimniecības pārstrukturizēšanas ceļu, un to, cik ātrs un efektīvs būs rezultāts, noteiks visas sabiedrības izpratne un iesaistīšanās. Ļoti būtiski nākamā pusgada ekonomiskos rādītājus ietekmēs tas, kā tiks apgūti pieejamie naudas līdzekļi un veicināta uzņēmējdarbība.

STRAUJĀKAIS KRITUMS EKONOMIKĀ BŪS BIJIS 1.PUSGADĀ

Kopš pērnā gada sākuma vērotais brīvais kritums ekonomikā turpinājās arī šī gada 1.ceturksnī, IKP kritumam sasniedzot jau 18%. Tādejādi ekonomika saruka jau četrus ceturkšņus pēc kārtas, uzrādot lielāko recesiju kopš deviņdesmito gadu sākuma, kad tautsaimniecība piedzīvoja pamatīgu transformāciju, brūkošajai centralizētai ekonomikai uzsākot brīvās ekonomikas gaitas. Diemžēl ir papildījies iepriekšējā apskatā mūsu izteiktais brīdinājums par lielāku IKP krituma risku, jo pasaules ekonomika un finanšu tirgi piedzīvoja dziļāko kritumu un izmaiņas kopš lielās ASV recesijas.

Tik strauju Latvijas ekonomikas kritienu ir izsaucis jau ilgāku laiku izjūtamais dubultšoks, ekonomikai ciešot gan no iekšējiem, gan ārējiem faktoriem, kā arī valdot milzīgam apjukumam un neizpratnei par gaidāmo. Bez tam nevar nemanīt, ka bizness atkal mēģina pāriet uz ēnu ekonomiku. Patēriņš ir būtiski sarāvis, tāpat kā investīcijas un

dažādas biznesa ieceres. Tā, 1.ceturksnī smagākais kritums ir bijis investīcijās pamatkapitālā (-34%), kā arī māsaimniecību patēriņā (-17%). Būtisks kritums bija vērojams arī eksportam un, jo sevišķi, importam, bet valsts tēriņi mainījās minimāli, jo tika atlikta strukturāli svarīgu lēmumu pieņemšana. Nozaru griezumā šokējošs kritiens ir bijis tūrisma nozarē (-39%), sekojot visām lielākajām tautsaimniecības nozarēm. Būvniecībā gada laikā apjomi ir nokrituši par 28,2%, iekšzemes tirdzniecībā un apstrādes rūpniecībā – abās par 25,8%, kā arī transportā un sakaros – par 15,4%. Tirdzniecības lielo kritumu veicina pirkspējas vājināšanās, valdošā neskaidrība par turpmāko attīstību, kas papildus bremzē tēriņus. Būvniecības nozare pārdzīvo sastingumu, jo administratīvo, dzīvojamo un rūpniecības ēku celtniecība ir tikpat kā apstājusies. Savukārt ekonomikas sildīšanas pasākumi, kurās ēku siltināšanai un infrastruktūras objektiem būtu liela loma pieejamo ES struktūrfondu dēļ, būtiski kavējās vairāku mēnešu garumā. Rūpniecībā kritums valda ilgāku laiku nekā citās nozarēs un tur vairākās apakšnozarēs apjomos ir jau atkrīstis atpakaļ par vairākiem gadiem. Transporta nozarē samazinājums ir lielāks par gaidīto, savukārt komercpakalpojumu un finanšu pakalpojumu mazāks. Sabiedriskais sektors ir uzrādījis salīdzinoši mazu kritumu, taču reformas uzņem apgriezienus, un tas nozīmē, ka nākamajos ceturkšņos kritums šajās sadaļās strauji pieaugs.

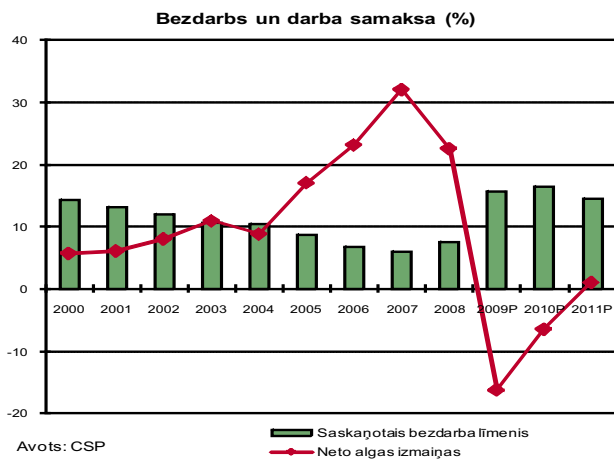
Tik spējš un dziļš kritums acimredzami ir pietuvinājis ekonomiku lielākajam kopprodukta sarukuma rādītājam šī gada 1.pusgadā. Ņemot vērā to, ka pērn 2.pusgadā IKP jau bija būtiski sarucis, ka Latvija turpinās veikt strukturālās reformas un saņemt starptautisko aizdevumu, vairs nepasliktinot savu kredītreitingu, kā arī paredzot ārējos tirgu atgūšanos pēc dažiem mēnešiem, varam teikt, ka ekono-

mikas lejupslīde sākot ar 3.ceturksni sāks mazināties (gada griezumā). Tomēr diezin vai izdosies apturēt recesiju vēl 4-5 ceturkšņus, kad tad arī tiks sasniegts zemākais krituma līmenis pēc kopprodukta apjoma. Tiesa gan, tieši straujais līdzšinējais kritums, plašāks atbalsts realizētajām reformām un sen gaidītā ES struktūrfondu apguve var būtiski paātrināt Latvijas ekonomikas atlabšanu. Latvijas Komercbanku

LKA prognozē IKP samazināšanos šogad par 18.0%, nākamgad – pa 3.8%

asociācijas (LKA) prognoze IKP rādītājam ir -18% šogad, -3.8% 2010.gadā un +2% 2011.gadā.

Darba tirgū noris būtiskas pārmaiņas jau ilgāku laiku, samazinoties nodarbinātībai, darba samaksai un palielinoties ēnu ekonomikas īpatsvaram šajā segmentā. Ja privātajā sektorā izmaiņas jau risinās vismaz gadu, tad valsts sektorā galvenie notikumi vēl priekšā. Reģistrētais bezdarbs pusgada laikā pieaudzis no 7% decembrī līdz 11.5% jūnijā, savukārt darba meklētāju īpatsvars 1.ceturksnī jau ir sasniedzis 13.9%. Līdz gada beigām šie abi rādītāji pieaugs vēl par pāris procentpunktiem. Nodarbinātība strauji atkrit līdz 2002.-2003.gada līmenim. Līdz ar nodarbinātības kritumu sarūk arī darba samaksa. 1.ceturksnī algas sabiedriskajā sektorā ir kritušas par 16%, privātajā par 1%, salīdzinot ar pērnā gada 4.ceturksni. Un jau 2.ceturksnī algas būs kritušas arī salīdzinājumā ar pērnā gadu. Reālā alga jau ir nonākusi mīnusus (-2.7% 1.ceturksnī) un būtisks mājāsaimniecību pirktspējas kritums gaidāms tuvākajos ceturkšņos, ko varētu mazināt lielāka deflācija. Tas, ka darba samaksa būtiskāk tiek koriģēta uz leju sabiedriskajā sektorā nav pārsteigums,

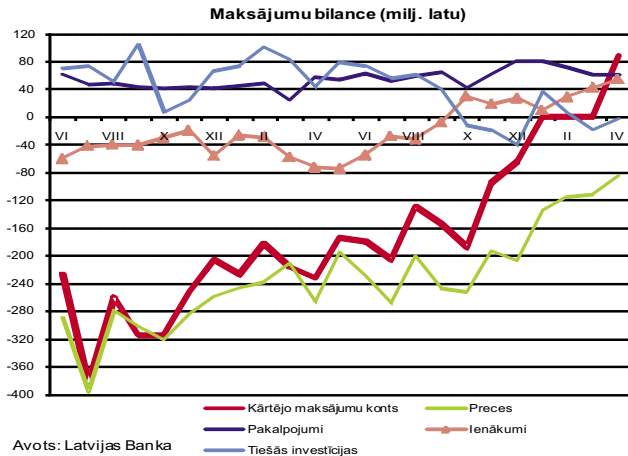

jo pēdējos gados tās kāpums apsteidza privāto sektoru. Bez tam, privātajā sektorā restrukturizācija, kas ietver arī darba samaksas samazinājumu, noris jau kopš pērnā gada. Darba samaksa šogad saruks būtiski un tas būs vērojams arī nākamajā gadā.

VIRZĪBA UZ DEFLĀCIJAS ZONU

Iekšzemes pieprasījumam būtiski rūkot, Latvija visai strauji virzās uz deflācijas zonu. Kā jau iepriekš norādījām savā apskatā, nodokļu pieaugumu ātri vien absorbēja strauji kritošā pirktspēja un nenoteiktība ekonomikā. Ja vēl gada sākumā redzējam inflāciju, ko noteica galvenokārt pieaugušās

Vēl viens no ekonomikas nesabalansētības pilāriem ir kritis- proti, ļoti īsā laikā maksājumu bilances kārtējo maksājumu konts no ilgstoši lieliem mīnusiem (virs 20% no IKP) nu jau ceturto mēnesi ir plusos. Pārmaiņas ir notikušas pārsteidzoši īsā laikā un to pamatā ir iekšējā patēriņa un tā finansējuma būtisks kritums. Tiesa gan, te jābilst, ka šāda situācija ilgi nebūs vērojama, jo patlaban tā atspoguļo lielo

apjukumu, ko izsaucis brīvais kritiens ekonomikā. Ārējās tirdzniecības bilance uzlabojas ar katru mēnesi, jo importa kritums apsteidz eksporta samazinājumu. Preču imports 1.ceturksnī ir piedzīvojis kritumu par 36.5%, savukārt eksports – par 26%. 1.ceturksnī negatīvais saldo bija 396 miljoni latu, kas ir gandrīz vai uz pusi mazāk nekā ikvienā no pērnā gada ceturkšņiem. Ekonomikai atgūstoties, no mērena kārtējo maksājumu konta deficīta neizvairīsimies, taču strukturālo izmaiņu rezultātā tam turpmāk nebūtu atkal jābūt par klupšanas akmeni tautsaimniecībai. Neskaidrība par norisēm ekonomikā būtiski palēnināja ārvalstu investīciju plūsmu un šogad tā būs krietni mazāka nekā bija ierasts pēdējos gados.

Lai gan ekonomikas kritums ir bijis ļoti sāpīgs, var teikt, ka banku sistēma ar to līdz šim ir tikusi galā visai veiksmīgi. Lai arī veikto uzkrājumu apjoms ir palielinājās no 2.1% decembrī līdz 4.4% maijā, un būtiski ir audzis kredītu kavējumu īpatsvars, situācija ir labāka nekā daudzās Rietumvalstīs ar krietni mērenāku recesijas tempu. Arī šajā laikā bankas turpina izsniegt jaunus aizdevumus, kuru apjoms gan ir būtiski sarucis galvenokārt dēļ lielās nenoteiktības ekonomikā. Bez aktīvas komercbanku līdzdalības nebūs iespējama straujāka ekonomikas atgūšanās, taču kreditēšanu vislabāk veicinātu uzlabots Latvijas valsts kredītreitings un stabila un izprotama virzīšanās ārā no recesijas dziļākā punkta. Joprojām ļoti būtisks stabilizējošs faktors banku nozarei un visai Latvijas ekonomikā kopumā ir konsekventais atbalsts no ārvalstu mātes banku puses, uzsverot ilgtermiņa stratēģiju Latvijas un Baltijas tirgū.

nodokļu likmes, tad jau kopš aprīļa cenas ir sākušas krist. Apriļī patēriņa cenas samazinājās par 0,4%, maijā par 0,5%, un, domājams, ka turpmāk ikmēneša kritums varētu pat pieaugt. Ja vien nebūs spēcīgi signāli par pasaules ekonomikas atgūšanos, deflācijas izzušanu ES, resursu cenu kāpumu, patēriņa

cenās Latvijā kritīsies vismaz gadu. Visticamāk, Latvija ieies deflācijas zonā jau rudens mēnešos ar dziļāko kritumu gada beigās, nākamā gada sākumā. To varētu būtiski piebremzēt iespējamā atsevišķu nodokļu celšana, prognozējamais energo un

citu resursu kāpums,

ekonomikas stabilizēšanās vai atgūšanās Latvijā un pasaulē. Savukārt to padziļinās būtiskāks darba samaksas kritums un bezdarbs, dziļāks kritiens ekonomikā un pirktspējas lielāks samazinājums, it sevišķi, apkures perioda laikā.

Latvijai nav pieredzes ar deflāciju un tas var būt liels izaicinājums uzņēmējiem

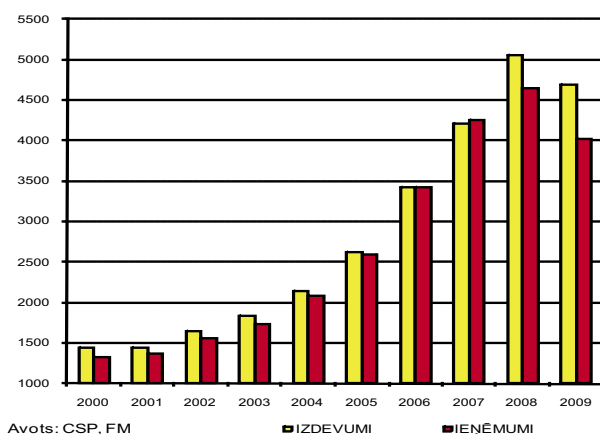
arī uzlabos valsts konkurētspēju.

Latvijai līdz šim nav bijusi pieredze ar deflāciju un tas var būt viens no galvenajiem izaicinājumiem, kā valdībai, tā uzņēmējiem. Īslaicīga deflācija noteikti ir pozitīva, jo pavirzīs pakalpojumu un preču cenas tuvāk reālajai pirktspējai, kā

Tieši nesamērojama cenu līmenis bija un zināmā mērā ir joprojām viens no lielākajiem nesabalansētības faktoriem ekonomikā. LKA sagaida gada vidējo inflāciju 3% šogad, kas nākošgad jau pāries deflācijā (-1.5%).

VAI BEIDZOT UZ PAREIZĀ CEĻA?

Centrālās valdības budžets (milj. LVL)

Avots: CSP, FM

Jau sešus mēnešus Latvija piesaista pasaules uzmanību kā valsts, kura nonākusi ļoti nepatīkamā situācijā. Ekonomikas kritums ir lielākais Eiropas Savienībā, starptautiskais aizdevuma apjoms milzīgs, salīdzinot ar IKP, ciešā apņemšanās saglabāt valūtas kursa esošo piesaistes mehānismu disonē ar vispārpieņemto pasaules praksi (devalvāciju), valdības vilcināšanās ar strukturālo reformu ieviešanu un pamatīgu revīziju valsts izdevumos, aizdevuma izmaksāšanas aizkavēšana raida negatīvus signālus pašmājās un ārvalstīs. Latvijas izvēlētais ceļš, tā saucamā iekšējā devalvācija caur izmaksu samazinājumiem un reformētu valsts pārvaldi, raisīja neizpratni un izsauca daudzus pārmetumus, jo vārdos izteiktā apņēmība visai vārgi atspoguļojās darbos. Tomēr jūnija sākumā procesi spēji sakustējās un valdība izšķīrās par visai būtiskiem izdevumu samazinājumiem, bezprecedenta Latvijas jaunlaiku vēsturē. Tas atstās būtisku ietekmi uz sabiedrību, taču, lai turpinātu iesāktos apņemšanos pamatīgi restrukturizēt tautsaimniecību un valsts funkcijas, citu iespēju nebija. Žēl, ka politiku neizlēmības dēļ nebija iespējams šo procesu paātrināt jau gada sākumā, kas valsts budžeta izdevumu samazināšanu padarītu mazāk sāpīgu sabiedrībai un ekonomikas aktivizēšanas pasākumus ātrāk izmantojamus uzņēmējiem. Nav šaubu, ka gan SVF, gan EK un citi aizde-

vēji atzinīgi novērtēs mūsu izšķiršanos un Latvijai turpmāk nevajadzētu būt problēmām ar regulāru aizdevuma daļu saņemšanu, kas mazinās spriedzi ārvalstu ekspertiem un investoriem. Latvija nekāda gadījumā nedrīkst vēl vairāk pasliktināt jau tā krietni pazemināto valsts kredītreitingu, kas kalpo kā signāls turpmākiem biznesa projektiem un kredītēšanai.

Nepieciešamība samazināt vismaz par 500 miljonus latu šim un vismaz tikpat arī nākamajam gadam palielinās sociālo spriedzi un mazinās valsts tēriņus. Kaut gan jāsaaka, ka budžeta izdevumu kopējais apjoms pat pēc šīs revidēšanas vēl nav pat nokritis līdz 2007.gada līmenim, kaut ekonomikā vairums rādītāju ir jau atkrituši atpakaļ vēl tālāk. Tas, kas tagad tiek prasīts no sabiedriskā sektora jau ilgāku laiku ir noticis privātajā, kur restrukturizācija jau sāk dot atdevi. Tagad, kad beidzot būsīm tikuši galā ar pirmo izaicinājumi, proti, reālu valsts izdevumu daļas revīziju, laiks ir ķerties pie otra, ne mazāk svarīga pasākuma. Proti, ekonomikas sildīšanas, ko uzņēmēji gaida jau tur pat vai gadu. Un, jo ātrāk mēs ieviesīsim visaptverošu ekonomikas aktivizēšanas programmu, jo ātrāk mazināsim sociālo spriedzi un izvairīsimies no tās briesmošās saasināšanās šī gada rudenī. Kā jau minējām iepriekšējā apskatā, šoka terapija nedos gaidīto rezultātu bez visaptveroša atbalsta uzņēmējdarbībai. Latvijai taču ir pieejams šogad turpat vai 1 miljards eiro dažādās programmas gan no ES

Latvija nedrīkst vēl vairāk pasliktināt jau tā krietni pazemināto valsts kredītreitingu, kas kalpo kā signāls turpmākiem biznesa projektiem un kredītēšanai

strukturfondiem, gan citiem avotiem, sarakstīts ne mazums programmu un procedūru, lai tas viss strādātu. Ne mazāk svarīga ir ES un Rietumvalstu atgūšanās, kādās ekonomiskās problēmās ir iesaistījusies jaunās ES dalībvalstis ar Latviju priekšgalā. Noteikti varētu rēķināties arī ar lielāku izpratni no ES puses un papildus naudas plūsmām tautsaimniecībā, ja turpināsim pārliecinoši virzīties pa savu reformu ceļu.

KAS NOTIKS TURPMĀK?

Ekonomika turpinās krist vēl vairākus ceturkšņus, taču jau būtiski lēnāk, līdz piezemēsies recesijas dziļākajā punktā nākamā gada 2.-3.ceturksnī. Ekonomika sāks atgūties vispirms no pieprasījuma pieauguma ārējos tirgos (eksports, tranzīts, loģistika). Zināmus signālus sūtīs arī norises nekustamā īpašuma tirgū, kurā cenas būs atkritušas visai

tālu atpakaļ. Saņemot regulāros maksājumus no starptautiskajiem aizdevējiem un atzinību, pāris mēnešu laikā mazināsim spriedzi finanšu tirgū un investoru vidū. Izmaksu kritums un saprātīgāki valsts tēriņi kombinācijā ar straujāku un efektīvāku pieejamās naudas izmantošanu ekonomikā atkal veicinās ārvalstu investīciju plūsmu uz Latviju. To

visu vēl vairāk var paātrinās pasaules ekonomikas atgūšanās, kad atsāksies potenciālo investīciju reģionu un nozaru meklējumi.

Latvijas izvēlētais ceļš ir sāpīgs un smags, taču nešaubīgi efektīvāks, ja vien tiek pārliecinoši vadīts un panākta sabiedrības izpratne. Ja izdosies ielikt stabilus un pareizus

pamatus strukturālajām reformām un ekonomikas stimulēšanā, daudzi, patlaban turpmākajos gados paredzētie izdevumu samazinājumi vai nodokļu pieaugumi, varētu izpalikt, ja ekonomika nākamgad būs jau uzņēmusi pavisam citus apgriezienus.

KO DARĪT?

Nekavējoties uzsākt darbu pie tautsaimniecības produktivitātes un konkurētspējas kāpināšanas ietvara izstrādāšanas, sadarbojoties visām ieinteresētajām pusēm. Tajā tiktu noteikts sabiedriskā un privātā sektora veicamie izdevumi īstermiņā, vidējā un ilgākā laika posmā.

LKA uzskata par nepieciešamu un aicina:

- ✎ Turpināt Latvijas un starptautisko aizdevēju akceptēto krīzes pārvarēšanas un konkurētspējas uzlabošanas programmu:
 - o paātrināti virzīties uz valsts funkciju auditu un neatbilstošu izdevumu samazināšanu;
 - o funkcionālā auditā vispirms pievērst uzmanību pašai funkciju lietderībai;
 - o turpināt efektīvizēt valsts pārvaldi arī turpmākajos gados, pat ja ekonomikā mainīsies cikls;
 - o izmantot sociālo partneru un ekspertu palīdzību, lai iegūtu labākus rezultātus valsts izdevumu optimizēšanā un funkciju efektīvizācijā;
 - o Valsts aparātā nepieļaut apzinātu pieņemto lēmumu vai īstenojamo procedūru vilcināšanu un bloķēšanu.
- ✎ Veidot objektīvu, pārdomātu un tālredzīgu komunikāciju ar sabiedrību attiecībā uz krīzes pārvarēšanu, balsoties uz sociālo kontraktu.
- ✎ Būtiski paātrināt visas pieejamās programmas ekonomikas sildīšanai, lai apgūtu maksimāli daudz no šogad pieejamajiem līdzekļiem, paātrinot ekonomikas atveseļošanu.
- ✎ Pēc iespējas ātrāk pieņemt tautsaimniecības stabilizēšanai un aktivizēšanai svarīgus lēmumus par maksātspējas procesu, valsts iepirkumiem, atbalstu grūtības nonākušajiem mājokļu kredītuņēmējiem.
- ✎ Veicināt valsts pārvaldē strādājošo iniciatīvu, palielināt ierēdņu individuālo atbildību zemākā un vidējā līmenī, vairāk izvērtēt individuālos rezultātus un rotācijas iespēju sistēmā, nodrošināt savstarpējo saikni starp horizontāliem un vertikāliem līmeņiem.
- ✎ Nevilcināties ar prioritāro virzienu un nozaru noteikšanu, lai valsts un komercbankas koncentrētāk varētu balstīt tautsaimniecību.
- ✎ Nepieļaut nepārdomātu un sasteigtu nodokļu sistēmas maiņu bez pamatīgas procesa analīzes, kas tracinātu uzņēmējus un strādājošos un virzītu tautsaimniecību uz pelēko ekonomiku.

LKA PROGNOZES

	2008	2009(p)	2010(p)	2011(p)
IKP, %	-4.6	-18.0	-3.8	2.0
Inflācija (PCI), %	15.4	3.0	-1.5	1.5
Saskaņotais bezdarba līmenis, %	7.5	15.8	16.5	14.5
Neto algas reālais pieaugums, %	22.5	-16.3	-6.5	1.0
Tekošā konta deficīts, % no IKP	-12.6	-0.5	-2.5	-2.5
Fiskālā bilance, % no IKP	-4.0	-8.3	-5.5	-3.0

LATVIJAS KOMERC BANKU ASOCIĀCIJA

Pērses iela 9/11, Rīga, Latvija
Tālr. +371 6 7284528
Fakss +371 6 7828170
E-pasts: asoc@bankasoc.lv
www.bankasoc.lv

Apskatu sagatavojuši
Ekonomikas un monetāro jautājumu komiteja